

A black and white portrait of an elderly man with a mustache, wearing a military cap and a heavy, double-breasted coat. He is looking slightly to the left of the camera with a serious expression. The background is a plain, light color.

Martti Turtoola

MAANNE RHEIM

TAMMI

Martti Turtola

MANNERHEIM

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI

HELSINKI

Kuvalähteet mainitaan kuvien yhteydessä.

© 2016 Martti Turtola ja Kustannusosakeyhtiö Tammi

ISBN 978-951-31-7848-2

Painettu EU:ssa

Arvolle

Sisällys

KIRJAN TAUSTAA	11
NUORUUDEN KOKEMUSMAAILMA	20
Aatelisesta idyllistä myrskyihin	20
Periytykö lahjakkuus Gustaf Mannerheimille	22
Mannerheim kirjailijana	43
Sotilasammattillinen ajattelu	58
OPINNOT SYNNYINMAASSA JA VENÄJÄLLÄ	62
Huono oppilas ja huono alku	62
VENÄLÄINEN UPSEERI	80
Ylioppilaaksi	80
Tsaarin upseeri	102
Lyhyt avioliitto	107
Venäjän-ajan taitekohta – tie oikeaksi sotilaaksi	114
Viimeiset vuodet ja uran huippu Venäjällä	129
”Elämä tsaarin puolesta”	135
SUOMEN PALVELUKSESSA	143
Deus ex machina	143
Valtionhoitajaksi – Suomen ”varakuninkaaksi”	168
Virkahaitto kenraali – uhka demokratialle?	185
Vielä kerran kaappaus?	189
Puolustusneuvoston puheenjohtajana	195

SODAT	208
Talvisota	208
Välirauha ja jatkosota	226
Suomi ajopuuna	236
Itä-Karjalan erehdys	244
Kyvyttömyys neuvotella	255
Huipulla	259
Marskin päämaja	263
Päämajan toiminta	267
Kesän 1944 kriisi	270
Rauhanprosessi ja presidenttiys	273
”Sota jatkuu” – <i>Muistelmat</i>	285
Mannerheim ihmisenä	293
VALIKOITU KIRJALLISUUSLUETTELO	301
HENKILÖHAKEMISTO	306

ONNELLINEN SUOMI

Onnellinen Suomi! Alla vaaran, vainon,
alla ajan kaiken ankaruuden painon,
kalleimmat uhrin kantaessas juuri,
sull' on kutsu korkea, sull' on aika suuri.

Onnellinen Suomi! Vihdoin sulle
haavoin syvin, raskain murhein murjotulle,
suotiin surun yöstä nousu aamun koittoon,
suotiin vihdoin mies, sun voimas viejä
voittoon.

Onnellinen Suomi! Nimeä ei toista
aikakirjoissas niin kirkkahasti loista.
Niin kuin kreivinaikas ikimuisto säilyy,
vuosisatain takaa taruisasti päilyy.

Onnellinen Suomi, talteen aikain taaksi
Mannerheimin aika jää nyt ainiaaksi,
sädehtivä, kirkas, seppelöimä voiton,
loistaa, uutta luo kuin hehku kevään koiton.

Onnellinen Suomi! Kaitselmuksen kalpaa
poikas suuri kantaa, tuhotulvan salpaa.
Kaikki, mitä kerran kasvat kausin suurin,
ikuisen sai hänen työstään suojamuurin.

Onnellinen äiti, joll' on poika moinen!
Hänen mittansa vast' arvaa aika toinen.
Hänen työstään suurt' on Suomen voima
voiva,
korkeana kerran Suomen runo soiva.

4. VI.1942 *Otto Manninen*

Runon mestari Otto Manninen on hieman väkinäisellä otteella vääntänyt sotamarsalkka Mannerheimin 75-vuotispäivän kunniaksi juhlarunon, joka ajoittuu ehkä kohteensa uran huippukohtaan; Itä-Karjala on valloitettu, ”Karjalan vapaus ja suuri Suomi väikkyy edessämme maailmanhistoriallisten tapahtumien valtavassa vyöryssä”, kuten ylipäällikkö oli julistanut päiväkäskyssään heinäkuussa 1941. Saksa ei ollut kyennyt lyömään Neuvostoliittoa 1941, mutta kaikki oli vielä mahdollista kevätkesällä 1942. Mannisen runossa runoilija selvästi ennakoi tätä voittoa ja voiton hedelmien pysyvyyttä. Tästä hetkestä lähtien kuitenkin kaikki meni vain alaspäin. Juhlia seurasi yli kahden vuoden mittainen krapula. Mannerheimin valitsema linja ajoi Suomen tuhon partaalle.

KIRJAN TAUSTAA

Kirja Mannerheimista! Miksi vielä uusi kirja, onhan tästä kansallissankarista kirjoitettu kymmenittäin, ellei sadoittain elämäkertoja, tutkimuksia, artikkeleita ja hänet on nähty näyttämöllä tai valkokankaalla kohta kymmenien näyttelijöiden esittämänä? Aina kirjoittaja voi vedota siihen, että vuosi 2017 on juhlavuosi, jolloin Suomen marsalkka Carl Gustaf Emil Mannerheimin syntymästä tulee kuluneeksi 150 vuotta. Juhlittiinhan taannoin hänen ikätoverinsa Jean Sibeliuksen syntymän 150-vuotisjuhlavuotta näyttävästi niin kotimaassa kuin ulkomaillakin, ja tuolloin säveltäjämestarista julkaistiin lukuisia elämäkertoja, tutkimuksia ja tutkielmia. Tällaisena juhluvuotena on aivan ilmeisesti myös kysyntää uudelle kirjallisuudelle.

Mutta eikö Mannerheim ole jo niin ”kaluttu luu”, ettei hänestä voi löytyä uutta tietoa? Hänestä julkaistiin jo ennen toista maailmansotaa muutamia elämäkertoja. Toisen maailmansodan jälkeinen sensaatio oli hänen postuumisti vuosina 1951–1952 ilmestyneet muistelmansa. Mannerheimin lähimpiin upseereihin jatkosodan aikana ja sen jälkeen kuulunut jalkaväenkenraali Erik Heinrichs julkaisi 1957–1958 suurella mielenkiinnolla odotetun kaksiosaisen elämäkerran *Mannerheim Suomen kohtaloissa* (*Mannerheimgestalten*). Sairaus keskeytti kenraalin tavoitteen palata vielä Mannerheimin nuoruusvuosiin ja uraan Venäjän palveluksessa. Tämä selvitystyö jäi toisen tutkijan harteille.

Erik Heinrichs ei ollut ammattihistorioitsija vaan sotilas, vaikka hänet kiitokseksi suurisuuntaisesta teoksestaan promovoiinkin

Helsingin yliopiston filosofisen tiedekunnan promootiossa touko-kuussa 1957 kunniatohtoriksi. Heinrichsin seuraaja Mannerheimin elämäkerturina, ruotsalainen professori Stig Jägerskiöld, oli kuuluisan kuvattavansa sukulainen, pikkuserkku. Kyseessä oli onneksi kuitenkin ammattihistorioitsija, joka erikoistui nuoruusvuosiensa jälkeen oikeushistoriaan. Jägerskiöldin kahdeksanosainen elämäkertateos on kiistämättä monumentaalinen, ja se on nykyisen Mannerheim-tuntemuksen kivijalka. Suurteoksena sitä voisi verrata toisen tieteenalan, musiikin historian suurteokseen, professori Erik Tawaststjernan viisiosaiseen Sibelius-elämäkertaan.

Vuosina 1964–1965 ilmestyneet kaksi ensimmäistä osaa *Nuori Mannerheim* ja *Gustaf Mannerheim 1906–1917* ovat edelleenkin raikkaimmat koko sarjasta. Syynä on ehkä se, että näistä nuoruusvuosista tiedettiin julkisuudessa kaikkein vähiten. Vaikuttaa myös siltä, ettei Jägerskiöld ollut vielä tässä vaiheessa joutunut kuvattavansa vangiksi. Elämäkertakirjallisuudessa – Suomessakaan – ei ole ollut tavatonta, että kirjoittaja joutuu laajan projektin jatkuessa vuosikausia, toisinaan jopa vuosikymmeniä, yhä enemmän kuvattavan henkilön pauloihin. Hän alkaa nähdä sankarinsa entistä edullisemmassa valossa, alkaa ”ymmärtää” sankariaan ja lopuksi – pahimmassa tapauksessa – alkaa ajatella samoin kuin kuvattava henkilö, vaikka kirjoittajan, tutkijan pitäisi säilyttää kriittinen etäisyys kohteeseensa. Tähän ongelmaan törmää jokseenkin jokainen lyhyemmänkin elämäkerran kirjoittaja, suurteoksen kirjoittajasta puhumattakaan.

Jägerskiöldin teossarjan ensimmäisen osan alkusanoissa kirjoittaja kyllä ammattimiehenä tiedostaa nämä vaarat ja karikot. Jägerskiöld kirjoittaa 1964: ”Ei ole tyydytty *Muistelmiin* tarjoamaan monumentaalikuvaan, Helsingin ratsastajapatsaan kirjalliseen rinnakkaishahmoon. On etsitty tekojen takana piilevää miestä, elävää ihmistä.” Kun lukija pääsee kahdeksannen osan loppuun päättäessään suuren urakan, hän kuitenkin havaitsee kirjoittajan alussa esittämän vilpittömän toivomuksen haalistuneen. Osa osalta Mannerheim muuttuu yhä enemmän siksi ”ratsastajapatsaan kirjalliseksi rinnakkaishahmoksi”, jonka luomisesta parikymmentä vuotta

nuorempi tutkija varoittaa. Valkoinen kenraali, sotamarsalkka, Suomen marsalkka ja tasavallan presidentti näkee aina vain kauemmas ja terävämmin kuin kukaan muu suomalainen valtiomies, poliitikko tai sotilas. Hän kasvaa erehtymättömäksi, viisaammaksi muita. Jokainen, joka elävässä elämässä tohtii arvostella suurmiehen viitan harteilleen ottanutta miestä, on tavalla tai toisella epäilyttävä, jopa moraalisesti epäluotettava. Mannerheim alkaa nousta kritiikin saavuttamattomiin, ja onneton se, joka arvostelua esittää. Jos hän on suomalainen, hän asettaa kyseenalaiseksi koko Suomen käymän itsenäisyystaistelun, sankarivainajien ja veteraanien urotyöt, torjuntavoitot. Jos kirjoittaja on ulkomaalainen, hänet tyrmätään sillä, ettei ulkomaalainen suinkaan voi tuntea meidän omalaatuisia olosuhteitamme. Tämän torjunnan kohteeksi on joutunut yksi jos toinenkin ulkomaalainen tutkija ja sentään jokunen suomalainenkin.

Raikkaan suomalais-ruotsalaisesta tutkimustraditiosta poikkeavan kuvan Mannerheimista on luonut englantilainen Lontoon yliopiston tutkija tohtori J. E. O. Screen. Häneltä ilmestyi vuonna 2001 Mannerheimin kokonaiselämäkerta (yksinkertaisesti nimellä *Mannerheim*). Se perustui kahteen hänen varhaisempaan tutkimukseensa, vuonna 1970 ilmestyneeseen *Mannerheim: the Years of Preparation*, suomeksi *Mannerheimin muukalaisvuodet* (1972 ja 1993) sekä vuonna 2000 englanniksi ilmestyneeseen *Mannerheim: the Finnish Years*.

Myös Screen joutui perustelemaan uuden kirjan julkaisemista: ”Miksi siis jälleen uusi elämäkerta? Mitä sellaista uutta se voi sisältää, jota ei ole käsitelty jo aiemmissa teoksissa? Viimeksi mainittu kysymys on aiheellinen erityisesti suhteessa Mannerheimin välirauhan ja jatkosodan aikaisen lähimmän työtoverin kenraali Erik Heinrichsin kirjoittamaan kaksiosaiseen Mannerheim-elämäkertaan sekä professori Stig Jägerskiöldin kahdeksanosaiseen elämäkertaan, joissa kummassakin on runsaasti dokumenttiaineistoa, samoin kuin Veijo Meren yksiosaiseen Mannerheim-elämäkertaan, jossa Mannerheimin luonteenpiirteitä valotetaan tarkkanäköisesti.” Screen puolustautuu näitä itse esittämiään retorisia kysymyksiä vastaan seuraavin sanoin: ”Jos teoksestani puuttuvatkin Heinrichsin omakohtainen

tietämys ja sotilaallinen kokemus, Jägerskiöldin harras ja laaja yksityiskohtiin paneutuminen ja Meren inhimillinen näkökulma, siihen sisältyy kenties syvällisempää historian tutkimuksellista otetta ja samalla tulkinnallisia eroja.” Screen huipentaa sanomisensa ”vaaralliseen lauseeseen”: ”Uskon, että Mannerheimin puutteet – myös Suomen armeijan ylipäällikkönä – voidaan tunnustaa kyseenalais-
tamatta silti hänen suuruuttaan.”

Esipuheessaan Screen koskettelee herkkiä kieliä suomalaisessa sielunmaisemassa. Viime vuosien aikana on tuntunut toisinaan uskaliaalta ylipäätään todeta, että Mannerheimilla olisi ollut heikkouksia. Se on koettu rienauksena. Ja oliko hänellä ”puutteita” Suomen armeijan ylipäällikkönä? Kysymystä on puntaroitu nimenomaan lopputuloksesta käsin: kaikkihan meni kuitenkin hyvin, Suomi sai ”torjuntavoiton” kesällä 1944. Tässäkin tulkinnassa kunnostautui hetkellisesti kansalliseksi ikoniksi kohonnut jalkaväenkenraali, Mannerheim-ristin ritari etc. etc. Adolf Ehrnrooth. Mannerheim nostettiin arvostelun tavoittamattomiin sotapäällikkönä, joka pysäytti puna-armeijan Karjalassa ja johti armeijan torjuntavoittoihin Talissa, Ihantalassa, Vuosalmella, Viipurinlahdella ja Nietjärvellä ja lopuksi voittoon Ilomantsissa. Voitot henkilöityivät ylipäällikköön, Mannerheimiin. Kuten edellä on todettu, jos tällaista suurmiestä arvostelee, arvostelee Suomen käymiä itsenäisyystaisteluita, voittoja, torjuntavoittoja, uhrauksia. Sellainen kirjailija ja tutkija on lähellä tulla leimatuksi isänmaanpetturiksi, ainakin hän on moraaliltaan epäilyttävä. Tämä on ehkä vahvin muuri, joka suojelee Mannerheimin jälkimainetta. Kukapa nuorempi tai edes varttuneempi tutkija uskaltaisi ryhtyä kriittiseksi.

Miten sitten lähestyä tätä suojamuuria? Jotkut toimittajat tai taiteilijat ovat käyttäneet ikivanhaa traditiota, karnevalisointia. Siihen uskallettiin turvautua jopa Kekkonen valtakaudella, tosin vasta 1970-luvun lopulla, kun eräät rockyhtyeet esittivät ja levyttivät ”Kekkonen rokkaa” -kappaleita. Mannerheimia ei ole sentään pantu anakronistisesti rokkaamaan, mutta hänestä on tehty homoseksuaalinen nukketeatterihahmo, joka hässii sotilaspalvelijaansa, ja hänet on muutettu elokuvassa ”neekeriksi”. Ja onhan Jari Tervo mainiossa

romaanissaan *Troikka* tehnyt kenraali Mannerheimista ihan oikean, heteroseksuaalisen häntäheikin.

Sivistysanakirja antaa selvityksen karnevalisoimisesta: ”Heikentää jonkin asemaa tai arvostusta parodioinnilla, pinnallisella julkisuudella tai muuta sellaista”. Klassisissa draamoissa narrien asema oli hieman samanlainen heidän pilkatessaan valtiastaan. ”Päivä kuninkaana” -kansanjuhlal vetivät yhdeksi päiväksi valtiaan lokaan, kun joku kylähullu asetettiin valtaistuimelle kuninkaan paikalle. Itse Jeesuskin ehti viimeisinä hetkinään saada karnevalistisen, pilkkaavan asun, kaavun ja orjantappurakruunun hiuksilleen. Karnevalisointi on Mannerheiminkin tapauksessa väline, jolla yritetään horjuttaa hänen – osin kuolemansa jälkeen – saavuttamaansa lähes jumalallista asemaa.

Jotkut ovat ehtineet pahastua tästä ”häpäisystä”, mutta valtaosalle suomalaisia nämä yritelvät ovat tulleet ja menneet ja jokseenkin painuneet unholaan. Mahdottomuudessaan ne eivät ole ottaneet tulta. Mannerheim näyttää ratsastavan entistä tukevammin Kiasman peltiseinän kyljessä. Aina eivät asiat ole kuitenkaan olleet näin hyvin. Viisi vuosikymmentä sitten vietettäessä marsalkan 100-vuotisjuhla hänen maineensa oli alempana kuin ehkä koskaan sotien jälkeisinä vuosina. ”Vanhaa” ei tosin ollut vielä vallattu keväällä 1967, mutta sekin tapahtui vain puolitoista vuotta myöhemmin. Uusvasemmisto, radikalismi, joka kyseenalaisti lähes kaikki entiset arvot, alkoi vahvasti nostaa päätään. Kysymyksessä oli eräänlainen isänmurha, sukupolvien välinen taistelu. Radikaalien arvoihin ei kuulunut Suomen käymien sotien, perinteisen isänmaallisuuden tai rintamamiesten arvostus. Veteraaneista ei tuolloin vielä puhuttu, koska melkein kaikki yhteiskunnan johtopaikat olivat sodat tavalla tai toisella kokeneen sukupolven hallinnassa. ”Uuskriittisyyttä” edustaneen vasemmistoradikalismiin lisäksi Mannerheim-perinnettä arvosteli perinteinen ääri vasemmisto, olivathan kommunistit (kansandemokraatit) valtansa tunnossa 1967 päästyään lähes kahden vuosikymmenen hallituspaitsion jälkeen Rafael Paasion vasemmistohallitukseen. Suomessa oli harvinainen tilanne, vasemmistoenemmistö eduskunnassa. Sisällissota oli vajaan viidenkym-

menen vuoden päässä menneisyydessä, ja yhteiskunnassa oli vielä mukana jopa sotaan punaisella puolella osallistuneita. Heille Mannerheim – valkoisten ihailema ”valkoinen kenraali” – oli ”lahtari-kenraali”.

Perinteisen vasemmiston kriittisyys konkretisoitui näkyvästi päämajakaupunki Mikkeliissä, jossa suurten ponnistusten jälkeen oli saatu aikaan Mannerheim-patsas. Hanke oli ollut esillä jo 1950-luvulla, mutta se oli kuihtunut poliittiseen vastustukseen. Patsashanke eli hiljaiseloa vuoteen 1963 asti, jolloin se aloitettiin uusin voimin. Mikkelin Hallitustorille pystytettiin talvella 1964 taulu, jossa oli teksti ”Tunnustus itsenäisyydelle. Ylipäällikön patsas päämajakaupunkiin”. Marskin tie Mikkeliissä oli edelleen kivinen, eikä hän monien mutkien jälkeen päässyt Hallitustorille, Mikkelin keskeisimmälle paikalle, vaan joutui syrjään huoltoaseman taakse Suur-Savon aukiolle, myöhemmälle Marskin aukiolle. Mikkelin kaupunginvaltuuston vasemmisto sai torjuntavoiton marskista. (Ks. Pirjo Julkunen: *Muistamisen kulttuuri – Mikkelin marsalkka Mannerheim, päämaja*. Erillispainos Etelä-Savon kulttuurin vuosikirjasta 2014.)

Olin itse parikymppisenä ylioppilaana patsaan paljastustilaisuudessa vanhempieni kanssa. Olimme isäni kanssa äitini Kaarina Turtolan ”siivellä” hänen saatuaan kutsun tilaisuuteen Suomen Punaisen Ristin Jokela-Nuppulinnan osaston puheenjohtajana. Äiti oli kutsuvieraspaikoilla, ja me olimme isän kanssa yleisön joukossa tuona helteisenä kesäkuun neljäntenä 1967. Muistan elävästi, kuinka ihmettelimme patsaan paikan valintaa. Emmehän tienneet mitään Mikkelin kunnallispoliittisesta voimainmittelöstä. Vielä kesällä 1973 poiketessamme nuoren vaimoni kanssa häämatkallamme Järvi-Suomen kierroksella Mikkeliissä ihmettelin, kun kaupungin esittelylehtinen ei tuntenut lainkaan marskin patsasta. Toki sen löysin kuuden vuoden takaisten muistojen avulla pienen etsiskelyn jälkeen.

Tämä ei jäänyt ainoaksi vasemmiston voimannäytteeksi. Pääministeri Paasio sai allergisia oireita pelkästä ajatuksesta joutua esiintymään marsalkan 100-vuotisjuhliissa. Tekosyllä (Jukolan viesti)

hän vetäytyi Helsingin Senaatintorin juhlaparaatin vastaanottajien joukosta. Onneksi paikalla oli Paasion hallituksen sisäasiainministeri Martti Viitanen, komeasti kunniamerkit vapaudenristeinen rinnassa. Vuonna 1918 syntyneenä hän oli oikeustieteen ylioppilaana osallistunut sekä talvi- että jatkosotaan reservin upseerina.

Isäni, DI Erkki Turtola, rintamamies ja reservin luutnantti, sosiaalidemokraattinen tehtaanjohtaja, pahastui demarien omituisesta käytöksestä niin paljon, että vaivautui kaivamaan Yliopiston kirjaston mikrofilmeiltä esille eduskunnan puhemiehen K. A. Fagerholmin Suomen marsalkan kuoleman johdosta pitämän puheen, joka edusti aivan toista linjaa kuin 1960-luvun johtavien demarien kannanotot. Fagerholmin linja puheessa oli varauksettoman myönteinen, ja siinä korostettiin Mannerheimin ansioita.

Kuluneiden viiden vuosikymmenen aikana on tilanne muuttunut jokseenkin täydellisesti. Neuvostoliitto on aikaa sitten hajonnut, Suomessakaan ei ole enää kommunisteja tai kansandemokraatteja eikä demareissa entisen kaltaista äärivasemmistolaisuutta. Kulttuuriradikalismi kulki läpi taistolaisvaiheen kohti tuhoaan. Sen silloiset kannattajat joko retkahtivat vapautuneen keskioluen kautta rappiolle tai sitten saivat hyviä valtion virkoja, joista nyt viimeisetkin ovat lähteneet hyvälle eläkkeelle.

Mannerheimin arvostus on laajoissa piireissä nyt korkeammalla kuin koskaan. Ainakin jollain tavalla sitä kuvaa hänen valitsemisensa ensimmäiseksi Suomen suurmiehistä. Ulkomaillakin yllättävän monet tietävät Mannerheimin ainakin nimeltä. Hänessä on arkiselle nykypäivälle kiehtovaa menneisyyden glamouria. Se on oikeastaan ihmeellistä, koska hän ei ollut voittoa sotapäällikkö. Mannerheim osallistui viiteen sotaan, joista hänen ylipääällikkyydellään vain yksi, vapaussota 1918, päättyi sotilaalliseen voittoon. Muissa sodissa sekä Venäjällä että kotimaassa hän joutui todistamaan sotilaallisen tappion.

Viimeistään vapaussodan päätyttyä valkoiselle puolelle voittoisasti Mannerheim aivan tietoisesti alkoi rakentaa itsestään myyttiä. Lähtökohdat olivat hyvät, sillä olihan ”valkoinen kenraali” voittajien näkökulmasta pelastanut maan. Kansainvälisestikin voitolla

oli merkitystä, sillä Mannerheimin johdolla ensi kertaa asetettiin sulku Leninin johtamien bolševikkien etenemiselle Euroopassa. Marsalkka Mannerheimin kuoleman johdosta kirjoittamissaan muistosanoissa ruotsalainen kreivi ja kenraali, suuri Suomen ystävä Archibald Douglas totesi: ”Hän oli kunnian mies ilman kunnianhimoa.” (Kivimies 1952, s. 202.) Enemmän vääriä todistusta marsalkasta ei voisi antaa, sillä juuri henkilökohtainen kunnianhimo, vallanhimokin ja jopa kostonhimo olivat kantavana voimana läpi hänen koko uransa nuoresta upseerista aina Suomen marsalkaksi ja presidentiksi asti. Sekin on inhimillistä, inhimillinen piirre merkittävässä sotilaassa ja valtiomieheissä. Tähdennänkin, että tässä kirjassa emme käsittele pronssipatsas Mannerheimia, vaan ihminen Mannerheimia.

Haluan lopuksi kiittää ennen muuta Kustannusosakeyhtiö Tammen asiaproosan kustannuspäällikköä Markku Aaltoa innostuneesta myötämielisyydestä sekä tämän Mannerheim-kirjan että edellisen, vuonna 2015 ilmestyneen *Rakastan Sibeliusta* -kirjan toteuttamisen yhteydessä. (Yhteistyömme on tosin ollut paljon näitä kirjoja pitempi). Hänen tukensa on ollut kaikissa vaiheissa korvaamaton. Kiitän Kansan Sivistysrahastoa kirjahankkeen taloudellisesta tukemisesta. Iiro Kuuranne on jälleen toiminut pettämättömänä kustannustoimittajana. Seuraavat henkilöt ovat eri tavoin tukeneet kirjoittamistyötä keskusteluin tai moninaisella käytännön auttamisella. Kirjailijan työ on useimmiten yksinäistä eikä lainkaan helppoa sen enempää henkisellä kuin käytännön materiaalisella tasolla. Kiitokset kuuluvat seuraaville henkilöille: Lasse Laaksonen, Teivas Oksala, Eila Turtola, Jussi Turtola ja Tuula Turtola. Katseeni kääntyy myös menneisyyteen, sillä kiitokseni eivät enää tavoita ammuin sitten kuolleita vanhempiani Erkki ja Kaarina (o.s. Loikala) Turtolaa, jotka innostivat nuoren pojan historiakirjallisuuden pariin. Reservin luutnanttina ja lottana sodan kokeneina he molemmat toivat sodasta autenttisen ja liioittelemattoman kuvan nuorukaisen kokemusmaailmaan. Lopuksi kiitän vielä ”hyvästä huollosta” Kahvila Pondin Enni Markkasta ja äitiään Kirsi Markkasta. Inspiroivista kahvipöydän keskusteluhetkistä ja vieraanvaraisuudesta kiitän Anni

Helasvuota ja tyttäriään Hilpi ja Hilla Lyytikäistä. Kirjani on omistettu tyttäreni Eila Turtolan viisi vuotta täyttäneelle pojalle Arvo Erkki Mikael Turtolalle, joka jo tunnistaa ”vanaisan” työhuoneen seinällä olevan Mannerheimin reliefin.

Jokelan Pankkitalossa 4. tammikuuta 2016

Martti Turtola

NUORUUDEN KOKEMUSMAAILMA

Aatelisesta idyllistä myrskyihin

On erikoinen yhteensattuma, että kahden Suomen kansainvälisesti kuuluisimman henkilön, niin eri aloilla kuin he ovatkin kunnostautuneet, lapsuudenkokemukset ovat samalla tavalla dramaattiset. Molempien kohdalla varhaisen lapsuuden kokemukset heijastuivat heidän aikuiselämäänsä ja muovasivat heidän elämänasennettaan ja suhdettaan muihin ihmisiin.

Molempien ikätoverien, Johan Kristian Julius Sibeliuksen (s. 8.12.1865) ja Carl Gustaf Emil Mannerheimin (s. 4.6.1867), lapsuutta ja nuoruutta pitkälle aikuiselämään varjostivat isien tekemät taloudelliset vararikot. Vararikot johtuivat kummassakin tapauksessa huikentelevasta elämästä, iloisesta seuraelämästä ja kreivi Carl Robert Mannerheimin kohdalla myös taipumuksesta uhkapeliin. Lääketieteen tohtori Christian Sibelius kuoli taistellessaan uhrautuvaisesti perustamassaan kulkutautisairaalassa Hämeenlinnassa lavantautiepidemiaa vastaan nälkävuonna 1868. Niin traaginen kuin varhainen kuolema olikin raskaana olevan vaimon ja kahden pienen lapsen jäädessä ilman perheen päätä, tapahtuma oli kuitenkin kunniakas. Samaa ei voida sanoa Mannerheimien kohdalla: taloudellisissa vaikeuksissa pitkään ollut ja lopuksi vararikon tehnyt kreivi jätti nuoren vaimonsa ja seitsemän pientä lastaan konkurssipesän keskelle. Taloudellisen konkurssin lisäksi kreivi teki moraalisen

vararikon paettuaan Pariisiin hovineiti ja vapaaherratar Sofia Nordenstamin kanssa, jonka isä oli senaattori, kenraali ja vapaaherra Johan Mauritz Nordenstam.

Sibeliusten perhe joutui puille paljaille, kun kuolinpesä julistettiin konkurssiin. Perhe joutui syömään seuraavat vuodet suvun taholta saamaansa armoleipää. Lähimpänä oli Maria Sibeliuksen äiti, rovas-tinleski Katarina Borg. Janne Sibelius sai kokea tässä lähipiirissä suhteellisen turvaton lapsuuden, vaikka taloudellinen ahdinko – todellinen ja kuviteltu – seurasi häntä kuusikymmenvuotiaaksi maailmankuuluksi säveltäjäksi asti. Lapsuudenkokemukset loivat koko elämän mittaisen epävarmuuden, jota tuleva säveltäjämestari koetti monin tavoin kompensoida.

Tulevan Suomen marsalkan Gustaf Mannerheimin lapsuuden- ja nuoruudenkokemukset olivat, jos mahdollista, vielä karmeammat. Monilapsisen perheen äiti ei nimittäin jaksanut kantaa harteilleen asetettua hirmuista taakkaa vaan menehtyi sydänhalvaukseen tammikuussa 1881 kolmanneksi vanhimman pojan Gustafin ollessa 13-vuotias, nuorukainen herkimässä iässään. Nuorimmat sisarukset olivat vielä ihan pieniä. Tässäkin tapauksessa laaja suku ojensi auttavan kätensä, mutta toisin kuin Sibeliuksen kohdalla perhe hajosi. Sisarukset joutuivat etäällekin erikseen, osa jopa toiseen maahan, Ruotsiin. He eivät kuitenkaan vieraantuneet toisistaan vaan pitivät elämänsä loppuun asti yhteyttä keskenään. Gustaf Mannerheim, jolle lyhyen avioliiton aikainen oma perhe jäi ilmeisen etäiseksi, tunsu lämmintä kiintymystä sisariaan ja veljiään kohtaan. Se onkin lähes ainoa lämmin piirre hänen kovassa sotilaan luonteessaan.

Pahempaa kuin taloudellinen vararikko oli moraalinen vararikko. Kreivi-isä ei voinut aloittaa uutta elämää Suomen oloissa. Hän solmi avioliiton hovineitinsä kanssa, ja liitosta syntyi tytär, johon Gustaf myöhemmin loi läheiset suhteet. Carl Armfeltin yrittäessä puolustella kreivi Mannerheimia kuusi vuotta tämän ensimmäisen vaimon Hélénen kuoleman jälkeen hänen veljensä August Armfelt vastasi, ettei jaksanut olla samaa mieltä. Hänen mukaansa Mannerheim oli ”intohimoinen peluri, siinä hänen energiansa lähde. En tietten-

kään kiellä hänen ansioitaan siinä suhteessa, että hän on keksinyt kaikkia mahdollisia asioita millä houkuttelee rahaa muilta. Se on suuri kyky... Carl Mannerheim myy väärennettyjä antiikkiesineitä ja tulee rikkaaksi – herra X myy väärää rahaa ja joutuu hirteen, niin käy tässä maailmassa. Ole tyytyväinen osaasi.” (Jägerskiöld 1964, s. 55–56.)

Ankarassa kommentissa saattaa heijastua se tosiasia, että kreivi oli häikäilemättä lainannut rahaa lähisukulaisiltaan ja hyviltä ystäviltaan, jotka sitten jäivät nuolemaan näppejään. Mannerheimin velat nimittäin ylittivät moninkertaisesti hänen omaisuutensa arvon. Asiaa ei auttanut edes komean sukukartanon Louhisaaren myyminen. Jo aikaisemmin oli jouduttu luopumaan Louhisaaren sivukartanoista, vaimon perintötiloista ja kaupunkiasunnoista.

Näin dramaattisissa oloissa tapahtuneen isäkuvan menettämisen on täytynyt heittää synkkä varjo Mannerheimin sisarusten koko myöhempään elämään. Viisi heistä menetti uskonsa isäänsä, joka eli suhteellisen pitkän elämän, muutti takaisin Suomeen ja kuoli 1914 maailmansodan aattona. Vanhin tyttäristä, Sophie Mannerheim, ja toinen pojista eli Gustaf, jotka muutenkin olivat luonteiltaan lähimpänä isäänsä, loivat tähän uudelleen toimivat suhteet. Veijo Meri on tulkinnut loistavassa elämäkerrassaan Mannerheimin lähes käsittämättömän voimakkaan kiintymyksen keisari Nikolai II:ta kohtaan olleen korvike oman isähahmon tuhoutumiselle murrosikävaiheessa.

Periytyikö lahjakkuus Gustaf Mannerheimille

Toisin kuin usein luullaan, Mannerheim-suku ei ollut mitenkään erityisen vanha suku vaikkapa keskiaikaisten Fleming- ja Hornsukujen tavoin. Se ilmestyi Ruotsiin, Gävleen, vuoden 1645 tienoilla. Moni suomalainen talonpoikaissuku on toistasataa vuotta Mannerheimiä vanhempi. Maakirjoja pitkin Suomessa päästään 1500-luvun alkuvuosikymmeneen. (Esimerkiksi tämän kirjan kirjoittajan suku, Oriveden Hörtsänät, mainitaan ensimmäisen kerran jo 1540).

Ihminen sankarikuvan takana

C. G. MANNERHEIM kohosi jo elinaikanaan myyttisen kansallissankarin asemaan, mutta aikojen saatossa hänen kurssinsa on heilahdellut. Poliittisen vasemiston voiman vuosina puoli vuosisataa sitten hänen maineensa kävi kenties alimmillaan, kun taas toisina aikoina hänet on nostettu liki arvostelun ulottumattomiin. Omana aikanamme Mannerheim on taipunut nukkeanimaation karnevalisoiduksi päähenkilöksi, mutta on samalla laajoissa piireissä arvostetumpi kuin koskaan.

Viimeistään vapaussodan päätyttyä valkoiselle puolelle voittoisasti Mannerheim alkoi aivan tietoisesti rakentaa itsestään myyttiä. Marsalkan kuoleman johdosta kirjoittamissaan muistosanoissa ruotsalainen kreivi ja kenraali, suuri Suomen ystävä Archibald Douglas totesi: ”Hän oli kunnian mies ilman kunnianhimoa.” Sotahistorian professori emeritus Martti Turtolan mukaan enemmän väärää todistusta marsalkasta ei voisi antaa, sillä juuri henkilökohtainen kunnianhimo, vallanhimokin ja jopa kostonhimo olivat kantavana voimana läpi hänen koko uransa nuoresta upseerista aina Suomen marsalkaksi ja presidentiksi asti. Sekin on inhimillistä, kirjoittaa Turtola, inhimillinen piirre merkittävässä sotilaassa ja valtiomieheessä.

Turtola kuljettaa lukijan varmoin ottein läpi Mannerheimin elämäntaipaleen – arvostavasti, mutta sakeata sankarimyyttiä hälventäen ja kohteestaan lumoutumatta.

#kirja

WWW.KIRJA.FI

9789513178482

99.1

ISBN 978-951-31-7848-2